

УДК 378.147
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-72

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ АСПЕКТ

Шевченко В.М., к. наук із держ. упр.,
докторант кафедри педагогіки та психології
Університет імені Альфреда Нобеля

У статті досліджено практику застосування компетентнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування. Підкреслюється, що підготовка фахівців із бухгалтерського обліку у країнах здійснюється по-різному. Наголошується на тому, що останнім часом простежується тенденція зближення формальної і неформальної освіти, що актуалізує проблему гармонізації змісту освітньо-професійних програм, спрямовану на органічне поєднання академічного та професійного компонентів із метою підготовки висококваліфікованих фахівців.

Ключові слова: компетентнісний підхід, фахівець з обліку та оподаткування, формальна освіта, неформальна освіта.

В статье исследована практика применения компетентностного подхода к формированию профессиональной компетентности будущих специалистов по учету и налогообложению. Подчеркивается, что подготовка специалистов по бухгалтерскому учету в разных странах осуществляется по-разному. Отмечается, что в последнее время прослеживается тенденция сближения формального и неформального образования, что актуализирует проблему гармонизации содержания образовательно-профессиональных программ, направленную на органическое сочетание академического и профессионального компонентов с целью подготовки высококвалифицированных специалистов.

Ключевые слова: компетентностный подход, специалист по учету и налогообложению, формальное образование, неформальное образование.

Shevchenko V.M. PRACTICE OF APPLICATION OF COMPETENCE-BASED APPROACH TO FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN ACCOUNTING AND TAXATION: DOMESTIC AND FOREIGN ASPECT

Modern labor market needs experts of a new format who are capable to combination of basic knowledge in the field of accounting, management and financial accounting, tax planning, market analytics, processing and visualization of big data arrays and so forth. The specified reformatory processes demand updating of a system of vocational training of future specialists in account and taxation and are characterized by its reorientation from cognitive to competence-based approach.

Researches of scientific sources demonstrate that in a basis of competence-based approach to formation of professional competence of future specialists in account and taxation the aspiration to realization of two main objectives is necessary. First, education has to form at future experts of quality (knowledge, abilities, skills, etc.) who are necessary for realization of their professional activity. Secondly, criteria and parameters of assessment of results of modern education have to be harmonized with requirements of the International standards of professional education of accountants.

Results of a research of practice of application of competence-based approach in domestic and foreign aspects allow to note that training of specialists on accounting in the different countries is carried out differently. Recently the trend of rapprochement of formal and informal education is traced that updates the problem of harmonization of contents of educational and professional programs directed to an organic combination of the academic and professional components for the purpose of training of highly qualified specialists.

Key words: competence approach, specialist in accounting and taxation, formal education, non-formal education.

Постановка проблеми. Останнім часом бухгалтерський облік в Україні активно реорганізується й адаптується до міжнародних стандартів фінансової звітності. Цей факт значно ускладнює професійну діяльність працівника облікової сфери, яка стає дедалі більш різноманітною і не обмежується тільки веденням бухгалтерського обліку. Залучення фахівця з обліку та оподаткування у процес аргументації

управлінських рішень, перш за все, стратегічних, перетворює його на менеджера, який не тільки фіксує результати діяльності організації, але оцінює й інтерпретує їх, що стає базою для діагностики, управління і прогнозу.

Сучасний ринок праці потребує фахівців нового формату, які здатні до поєднання базових знань у сфері бухгалтерського, управлінського та фінансового обліку,

податкового планування, ринкової аналітики, обробки і візуалізації великих масивів даних тощо. Зазначені реформаційні процеси потребують оновлення системи професійної підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування і характеризуються переорієнтацією її від когнітивного до компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що компетентнісний підхід у системі освіти був і залишається предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Шляхи підвищення якості вищої освіти на компетентнісній основі досліджували Н. Баловсяк, О. Гура, І. Зимня, В. Петрук, Дж. Равен, Дж. Гартіг, Н. Джуд, Франц Е. Вайнерт [1–7] та ін. Компетентнісно зорієнтовану освіту вивчали Г. Малик, І. П'янковська, О. Дубасенюк, Т. Кристопчук, Т. Поясок, С. Сисоева, І. Соколова, А. Хутірський, В. Ягупов та ін. [8–16].

Дослідження процесу формування професійної підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування зумовлене кількома факторами:

- потребами сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях, які відповідають критеріям глобалізованого ринку праці;

- відповідність змісту практичного навчання, дидактичного матеріалу для опанування знань, умінь і навичок професійним вимогам, які висуваються до такого фахівця.

Постановка мети. Актуальність порушеної проблеми, її мала теоретична і практична розробленість зумовили вибір теми статті, мета якої – дослідити практику застосування компетентнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування у вітчизняному та зарубіжному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нагадаємо, що компетентнісний підхід вперше почав розроблятися в Англії і був відповіддю на конкретне замовлення професійної сфери. Надалі у 70-х рр. ХХ ст. у США в бізнес-сфері у зв'язку з проблемою визначення якостей успішного професіонала стали використовуватися такі поняття, як «компетенція» й «ключові компетенції». Згодом вони почали розглядатися як самостійні універсальні складники будь-якої успішної професійної діяльності і виникло питання щодо можливості навчання певним компетенціям [17].

Європейські університети прийняли компетентнісний підхід як інструмент посилення соціального діалогу вищої школи зі світом праці, поглиблення їх співпраці та відновлення у нових умовах взаємної довіри. Так, проблематика професійних компетенцій/

компетентності потрапила в освіту і, врешті-решт, зайняла в ній ключове місце [18].

Останніми десятиліттями відомі міжнародні організації, які працюють у сфері освіти (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, ОЕСР, Міжнародний департамент стандартів та ін.) різнобічно вивчають проблеми, що пов'язані з появою освіти, орієнтованої на компетентності. Їхня увага в основному зосереджена на теоретико-методологічних засадах компетентнісно орієнтованої освіти. Більшість науковців погоджується, що компетентнісний підхід спрямований на те, щоб наблизити освіту до виробничого сектору і підвищити потенціал особистості з огляду на соціальні, економічні, політичні та культурні трансформації, які виникають у сучасному суспільстві.

Аналіз наукових досліджень показав, що становлення компетентнісного підходу в освіті умовно можна поділити на три етапи:

- перший (1960–1970-і рр.) – введення в науковий апарат категорії «компетенція», створення передумов розмежування понять компетенція/компетентність.

- другий (1970–1990-і рр.) – використання категорії компетенція/компетентність у теорії і практиці навчання мові (особливо нерідній), професіоналізму в управлінні, менеджменті, навчанні спілкуванню, розроблення змісту поняття «соціальні компетенції/компетентність».

- третій (починаючи з 1990-х рр.) – характеризується цілісною інституціоналізацією підходу, інтеграцією його в національні освітні системи [3].

Підкреслимо, що університети від початку свого існування робили свій внесок у розвиток компетенцій майбутніх фахівців, щоб вони виконували певну роль у суспільстві. Однак із часом університетська освіта стала дуже спеціалізованою і фрагментованою, а спеціальні знання набули особливого значення. Тому важливим у компетентнісному підході стало саме інституціоналізоване використання таких компетентнісних інструментів, як *моделі ключових компетенцій, профілі компетенцій, матриці компетенцій навчальної програми, оцінювання компетенцій*.

Бажання України брати участь у Болонському процесі зобов'язало вітчизняну освітню систему говорити мовою, адекватною мовам освітніх систем інших країн-учасниць. І дійсно, останнім часом зусиллями українських науковців і практиків створене підґрунтя для впровадження компетентнісного підходу і розробки освітньо-професійних програм на засадах компетенцій, зокрема для фахівців бухгалтерського профілю.

Так, для оцінки якості професійної підготовки випускників зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» (другого рівня вищої освіти) ухвалено відповідний Стандарт вищої освіти України (далі – Стандарт) [19]. Цей документ визначає перелік компетентностей майбутнього фахівця, нормативний зміст його підготовки, сформульований у термінах результатів навчання (знань, умінь, навичок). Втім, Стандарт має свої особливості, оскільки перелік компетентностей та програмних результатів навчання гармонізований із вимогами Міжнародних стандартів професійної освіти бухгалтерів (далі – МСО) [20]. Тобто результати навчання здобувачів другого рівня вищої освіти (магістерського) мають відповідати рівню підготовки професійних бухгалтерів. Виникає питання: чи можна ототожнювати кваліфікацію магістра з обліку й оподаткування зі статусом «професійного бухгалтера» і що взагалі означає цей термін?

Зазначимо, що МСО були розроблені Міжнародною федерацією бухгалтерів (IFAS), членом якої є і Україна. Нині вони займають особливе місце в системі міжнародних регуляторів, адже, незважаючи на переважну спрямованість на підготовку саме професійних бухгалтерів, принципи позиції цих стандартів отримали відображення під час формування освітньо-професійних програм закладів вищої освіти.

Варто також нагадати, що підготовка фахівців із бухгалтерського обліку у країнах здійснюється по-різному. В цьому процесі можуть бути задіяні як інститути системи вищої освіти (*формальна освіта*), так і професійні (громадські, недержавні) інститути (*неформальна освіта*). Як приклад, можна навести англо-американську ідею професійної сертифікації. Тобто коли професійне співтовариство в особі відповідного інституту визнає фахівця професійним бухгалтером.

Так, у США достатньо високий рівень вищої освіти. Однак фахівцем-бухгалтером вищої кваліфікації з перспективою вважається тільки володар звання «Присяжний бухгалтер», яке присвоюється професійною недержавною організацією, а саме Національною асоціацією незалежних бухгалтерів. Втім, щоб отримати такий статус претендент, крім вищої освіти з бухгалтерського обліку, має володіти професійною етикою, успішно скласти іспит та мати стаж роботи за фахом не менше 1□5 років.

Тут варто зауважити, що в Україні схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності [21] актуалізувало питання про створення та функціонування неформальної системи підвищення кваліфікації бухгалтерів. Тому дедалі біль-

ша кількість облікових працівників великих українських корпорацій пройшла перепідготовку й отримала сертифікати міжнародного рівня: *англійські* – ACCA (The Association of Chartered Certified Accountants) – для фінансових директорів, головних бухгалтерів, аудиторів; CIMA (The Chartered Institute of Management Accountants) – для фахівців з управлінського обліку, фінансових менеджерів, бухгалтерів і керівників компаній; *американські* – CPA (Certified Public Accountant) – для бухгалтерів, аудиторів, податкових фахівців (цю кваліфікацію зазвичай мають фінансові директори та контролери американських компаній); CFA (Chartered Financial Analyst) – для фінансових аналітиків і керівників портфелями.

До речі, кваліфікація ACCA відповідає Міжнародним стандартам професійної освіти бухгалтерів, а сертифікат ACCA визнається в більшості країн світу і прирівнюється до магістерського диплому [22].

У Франції, наприклад, офіційними визнаються дипломи 6 категорій і диплом вищої освіти за спеціальністю «Бухгалтерський облік», перед отриманням якого необхідно мати ступінь бакалавра і сертифікат із попередньої підготовки за фахом «Бухгалтерський облік і фінанси». Стосовно ж неформальної системи освіти і отримання статусу професійного бухгалтера, у Франції це структурно будується в рамках двох великих національних організацій: Ордену експертів-бухгалтерів (ОЕБ) і Національної ради з бухгалтерії (НРБ), які знаходяться під контролем держави. ОЕБ підпорядковується Міністерству фінансів і об'єднує бухгалтерів-експертів, а до складу НРБ входять висококваліфіковані аудитори, які підпорядковуються Міністерству юстиції. Якщо спеціаліст бажає стати членом організації професійних бухгалтерів, то він має відповідати таким вимогам: бути віком не молодше 25 років; скласти іспит із бухгалтерського обліку, економіки та юридичної справи (або бути випускником відповідного закладу вищої освіти) і після практичної підготовки скласти іспит з аудиту та написати теоретичну роботу.

На додаток варто зазначити, що останнім часом в європейських дискусіях із проблеми освіти використовуються різноманітні терміни: *lifelong learning* (навчання впродовж життя) та *lifewide learning* (навчання все життя), тобто таке, що включає всі форми навчання – формальні з видачею сертифіката чи диплома, неформальні, які здійснюються на семінарах, конференціях, та інформальні, тобто самоосвіта за допомогою спілкування, використання ЗМІ, читання тощо [14]. Аналіз сучасного

ринку праці переконує, що задля отримання гідної роботи фахівцю з бухгалтерського обліку замало мати базову вищу освіту. Він має постійно змінювати, розширювати й удосконалювати нові види спеціалізацій своєї професії, підвищувати свій професійний рівень, а значить, *вчитися впродовж усього життя*. Тому надзвичайно важливим для фахівця-бухгалтера є здобуття кваліфікації, яку Міжнародна асоціація бухгалтерів виділяє в окремий статус «професійний бухгалтер».

Підсумовуючи, зазначимо, що отримання здобувачем кваліфікації магістра з обліку і оподаткування ще не дає підстав вважати його професійним бухгалтером. Проте можливе поєднання формальної і неформальної освіти майбутнього фахівця вже у процесі його професійної підготовки. В основу такої моделі має лягти гармонізація відповідних рівнів вищої освіти з рівнями компетентності професійної освіти за МСО.

Так, у МСО 2 «Вимоги щодо вступу до програми професійної бухгалтерської освіти» визначаються рівні компетентності, яку особа, що прагне отримати статус професійного бухгалтера, має продемонструвати. За стандартом виділяють три рівні компетентності:

– *базовий* (робота в ситуаціях, які характеризуються низьким рівнем невизначеності та складності);

– *середній* (робота в ситуаціях, які характеризуються помірним рівнем невизначеності та складності);

– *високий* (робота в ситуаціях, які характеризуються високою невизначеністю та складністю) [20].

Водночас у МСО 2 визначається перелік навчальних дисциплін, покладених в основу кожного рівня компетентності. Так, наприклад, для базового рівня це макро- і мікроекономіка; для середнього – фінансовий облік, управлінський облік, фінанси і фінансовий менеджмент, інформаційні технології та ін. Тож, визначаючи перелік дисциплін навчального плану підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування, бажано враховувати перелік навчальних дисциплін, покладених в основу кожного рівня компетентності за Міжнародними стандартами професійної освіти бухгалтерів:

– для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – дисципліни *базового* рівня;

– для другого (магістерського) рівня вищої освіти – дисципліни *середнього* рівня.

Розроблення і запровадження гармонізованої освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування буде підставою для підтвердження ними знань МСО і визнання зазна-

ченої програми на національному і міжнародному рівнях.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, в основу компетентнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування покладено прагнення до реалізації двох основних завдань. По-перше, освіта має формувати у майбутніх фахівців якості (знання, вміння, навички та ін.), необхідні для реалізації їх професійної діяльності. По-друге, критерії та параметри оцінки результатів сучасної освіти мають бути гармонізовані з вимогами Міжнародних стандартів професійної освіти бухгалтерів.

Результати дослідження практики застосування компетентнісного підходу у вітчизняному і зарубіжному аспектах дають змогу констатувати, що підготовка фахівців із бухгалтерського обліку в країнах здійснюється по-різному. Останнім часом простежується тенденція зближення формальної і неформальної освіти, що актуалізує проблему гармонізації змісту освітньо-професійних програм, спрямовану на органічне поєднання академічного та професійного компонентів із метою підготовки висококваліфікованих фахівців.

Порушені в статті питання не є вичерпаними і потребують доповнень і уточнень щодо складників гармонізованої освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування у процесі професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 334 с.
2. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; Ін-т вищої освіти АПН України. Київ, 2008. 36 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: авторская версия. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
4. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 36 с.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
6. Hartig J., Jude N. (2007). Empirische Erfassung von Kompetenzen und psychometrische Kompetenzmodelle. Möglichkeiten und Voraussetzungen technologiebasierter

Kompetenzdiagnostik / J. Hartig, E. Klieme (Hrsg.). Bonn ; Berlin : Bundesministerium für Bildung und Forschung, 2007. S. 17–36.

7. Weinert F.E. Concept of competence: A conceptual clarification. *Definition and selection key competencies* / D.S. Rychen, L.H. Salganik (eds.). Gottingen : Hogrefe & Huber, 2001. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.111.1152&rep=rep1&type=pdf> (access date: 20.12.2018).

8. Малик Г.Д. Поняттєве тло реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього перекладача. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. № 3(75). С. 70–77.

9. П'янковська І.В. «Компетенція» та «компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». 2010. № 15. С. 202–211.

10. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 564 с.

11. Поясок Т.Б. Психолого-педагогічна підготовка фахівців виробничої сфери (на прикладі напрямку підготовки «Економіка і підприємництво») : монографія. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011. 162 с.

12. Сисоєва С.О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри* : монографія / редкол. : В.О. Огнев'юк та ін. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 18–45.

13. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Теорія і практика вищої освіти : навчальний посібник. Київ ; Маріуполь, 2016. 338 с.

14. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

15. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm> (дата обращения: 20.12.2018).

16. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти. *Креативна педагогіка : науково-методичний журнал*. 2011. Вип. 4. С. 28–35.

17. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Л.Л. Антонюк та ін. Київ : ІВО КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2016. 68 с.

18. Болонський процес: середина пути / под науч. ред. В.И. Байденко. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов ; Российский новый университет, 2005. 379 с.

19. Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» (магістерський рівень) : ухвалено Протоколом Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України від 16 травня 2017 р. № 3 / Міністерство освіти і науки України. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:N93yiKsYj0UJ:https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/proekty_standartiv_VO/071-oblik-i-opodatkovannya-magistr-22.05.2017.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 20.12.2018).

20. International Accounting Education Standards Board (IAESB). URL: <http://www.ifac.org/system/files/publications/exposure-drafts/iaesb-consultation-paper-principles-on-learning-outcomes.pdf> (access date: 20.12.2018).

21. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2013 р. № 820 (зі змінами) / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80> (дата звернення: 20.12.2018).

22. PwC Україна: кваліфікаційна програма ACCA. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/services/corporate_trainings/acca.html (дата звернення: 20.12.2018).